SZEGEDI ÜNNEPI HETEK, 1974

Előadások a Dóm téren

Nehéz titok, vajon mi tette oly népszerűvé, keresetté Szeged idei szabadtéri játékait. A műsor — hosszú évek visszapillantó tükrében — aligha kínált kötelező, ki nem hagyható nyári színházprogramot, a dráma szerelmese alkalmasint választhatott Szentendrét, Gyulát (magyar darab ősbemutatójával), az operarajongó a Margitszigetet (neves és valóságos hangfenoménekkel, operakuriózummal) — a szigorúan csak szórakozni vágyók tavaly is megnézhették az idei *János vitézt*, a balett hívei pár éve ugyanitt láthatták *A hattyúk tavát*, a Magyar Állami Népi Együttes pedig sűrűn jár Szegedre. Mégis: az öt premier 14 előadására több mint 75 ezren váltottak jegyet, az estékre jutó nézőszám jóval az utóbbi esztendők átlaga fölé emelkedett. A titok nyitja minden bizonnyal a szegedi szabadtéri hagyományaiban, presztízsében keresendő, abban a fölülmúlhatatlan és megfoghatatlan varázserőben, mely nyaranta mágnesként vonzza az ország legnagyobb élő színházának törzsközönségét. Csakhogy ez a varázserő kötelez. Nem hinném, hogy felülhetnénk a tömegvonzás fizikában megbízható, színházban csalóka törvényének, hogy pusztán a látogatottsági grafikon rajzolóasztalán tervezhető meg ennek a rendkívül népszerű intézménynek a jövője, hogy az andalító látszatokra fölkönyökölve szép lassan az igénytelenebb szertartások ünnepévé hagyatékozhatjuk annak a szellemi tőkének kamatait, melyekkel — hála az előzményeknek — most gazdálkodhatnánk csak igazán. Egy hónapra van (és a jelekből ítélhetően lesz is) Szegednek majd 80 ezer színházszerető embere. Lehet építeni a hagyományokra, bevált műfajok bevált darabjaira, de nem árt gondoskodni — akár kivitelezésben, akár választásban — a kicsit másról, az újról is, míg a játékok varázsa eleven, míg van miből gazdálkodni.

Öt bemutatót tartottak. Vörösmarty drámáját, a *Czillei és a Hunyadiak*at a budapesti Nemzeti Színház társulata vitte színre, a János vitézt a tavalyi stáb, A hattyúk tavát a minszki balett; külföldi szólisták fémjelezték a *Turandot*ot, a *Táncra, muzsikára* összeállítással pedig a Magyar Állami Népi Együttes fájdalmasan dokumentumértékű előadásokat produkált, az azokban a napokban elhunyt *Rábai* Miklós hattyúdalát.

*

Nem Szegeden, a tér sötétszürke felhősipkája alatt, a valószínűtlenül széles színpadon kellett fölszisszenni: Vörösmarty „történelmi drámája" százharminc esztendő távolából más arcával fürkészi a néző tekintetét, mint a türelmes olvasóét. Jó néhány esztendeje, hogy a budapesti Nemzeti Színház fölfedezés értékű előadása újólag kiásta a harci bárdot irodalompárti és színházszemű tudós méltatói között, mígnem a vita lángja beszédes tények fényénél hűlt ki: csak a budapesti Nemzeti játszotta el kétszázszor, de emlékszünk rá, a szegedi teátrum műsorán is szerepelt.

Szükségtelen tehát fölpiszkálni a kétségtelen eltéréseket írott mű és előadása között. Annál inkább, mivel *Benedek András* és *Mészöly Dezső* bevallottan figyelték a Czillei és a Hunyadiak töredékesen maradt pandanját, a *Hunyadi Lászlót*, föl-

használták dialógusait, beépítették a szövegbe; a két mű arányos összeillesztéséből. *Marton Endre* komponált színházi előadást. A polémiát mindössze egyetlen szerep, Henrik *(Agárdy Gábor)* esetében hagynám nyitva, Vörösmartynál Ágnes első és mindvégig tartós szerelme, Czilleit féltékeny bosszútól vezérelve szolgáltatja ki a Hunyadiaknak — a fontos figura elfogott futárrá szürkül az előadásban. Igaz viszont, máskülönben, az eredeti műhöz ragaszkodva, dramaturgiai képtelenség Czilleit apróbb szövetségesektől fosztani meg: a főerők összecsapásának súlyát könnyítené.

A maradandó nagy színházi élmény együtt kínál költészetet és drámát. Vörösmarty művében *a dráma* köntösét felöltő költő szól politikai sorskérdésekről — Marton Endre társulatának előadásában a drámatér mutat föl *a költőből* annyit, amennyit a színszerűség megenged. Így az elmaradt szövegrészek míg óhatatlanul szegényítik a mű költői szárnyalását, egyszersmind erősítik a tragikumot, a dráma válik sűrűbbé, feszesebbé, dinamikusabbá, s különösen a második résztől lüktetőbb a cselekmény. Nem lehetett teljesen azonos a kőszínházi és a szabadtéri előadás, a lehetőségeket egymástól elválasztó távolság mértéke hitelesíti a dramaturgiai fazonigazításokat. Sőt azt kell mondanunk, a dómszínpadi bemutatóktól rendszerint elvárnánk ennyi alkotói-tervezői többletet.

Varga Mátyás fantáziagazdag, nagyvonalú architektúrája igazán attól a pillanattól él, hogy a színész közé áll, a néző szembeül vele. Méreteivel, formáiban, színhatásával a tornyok „leképezése", hátán hordja, beöleli a darab valamennyi helyszínét, általában igazodva a jelenettechnikával készült műhöz és előadáshoz, ahol a lényeges mozzanatok szemünk láttára játszódnak le, vagyis a szerző és az előadás mindent megmutat. Némelykor az előadás többet is. Marton Endre árnyjátékot talált ki, az előadás kezdetén a nándorfehérvári csata képeinek — végén Hunyadi László lefejezésének sziluettjeivel. Ötletes és öncélúskodástól mentes látványelemmel színesítve az előadást — bár a finálában kissé erőszakoltnak tűnik. Nem is annyira a tragikus vég víziójával, inkább a mű utolsó mondatához forszírozottan illesztett „még egy utolsó mondattal", amikor éppen Szilágyi Mihály idézi súlyosan vissza a királyi esküt, a kényszerhelyzetben elhebegett fölmentő ítéletet, melyet elhangzásának pillanatában sem volt szabad komolyan venni, a reálpolitikus Szilágyinak kiváltképp nem. Más kérdés — ennyiben Martonéknak igazuk van — Hunyadi László tragédiájának, az adott szó, a lovagi becsület naiv ábrándjának akár tömör jelképe is lehet. A zárképben feltétlenül az.

Az előadás ritmusát a zártabb kamarajelenetekre következő mozgalmas képek adják, benne a szimultán játék ügyesen szervezett háttér-dramaturgiájával. Amíg a nézőhöz közelebb, az előtérben párbeszéd folyik, Marton — amikor csak teheti — diszkréten lélegezteti a roppant színpadot; szekeret tolnak be, pakolnak, készülődnek, éppen csak annyira, hogy a fegyverzaj ne zavarja a dialógusokat. S bár tudja a rendező, a tavalyi *Mózes*nél sikerrel kipróbálta, egyetlen személy szuggesztiója is elektromos feszültségben tarthatja a teret, nem sáfárkodik vele, hiszen bizonyos ponton túl kockázatos: a monológok, intim képek huzamosabb egymásutánja elfárasztja a nézőt. Így is az előadás két legremekebb képe kamarajellegű: az országló főurak néma borozgatása, kemény mulatsága (*Durkó Zsolt*nak a kanásztánc ritmusára emlékeztető hegyes, szaggatott, fölhorzsoló zenéjével), illetve a Czillei halálát fölvezető dialógus Hunyadi László és a „veséig megromlott, silány világcsaló" között. Az idősebb Hunyadi-fiút illúziókeltően megszemélyesítő *Szersén Gyulá*nak és az ármány sátáni színeiből bő skálát játszó *Sinkovits Imré*nek nagyjelenete. Szorosan idekívánkozik a temetés: a törökverő fájdalmas halálát az egész keresztény világnak gyászt jelentő tragikus eseményhez méltóan hirdetik szét — négy égtáj felől a négy égtájnak.

A színészek dicsérete, sikerült megszabadulniok a sokadszor eljátszott szerepek oly beidegződéseitől, melyek a megváltozott körülmények között hatástalanok. Volt, aki egyszerűsítette eszközeit (*Kállai Ferenc* vasba öltözött Szilágyija száműzte a rokoni kapcsolat melegségét, *Győrffy György* Garája, *Raksányi Gellért* Ujlakyja is a figurák egy-egy meghatározó jellemjegyét erősítették föl. Vörösmarty behemót, buta, bumfordi Giskrájából *Csurka László* a vitézségére hiú oligarchát bányászta

elő) — mások több mozgással pótolták, amit nem hozhattak át a kőszínházból (*Szacsvay László* neuraszténiás rohamoktól elgyöngülő, betegesen élvhajhász, koravén László királya, *Váradi Hédi* „erénynek vén, a bűnnek ifjú" Ágnese vagy *Maróti Gábor*nak az oroszlánkörmeit is megvillogtató Mátyása).

⁂

A háború előtti éveket is beszámítva, negyedszer mutatták be a dómszínpadon *Puccini* Turandotját, legutóbb 1965-ben. Sokan tán itt, most látták, hallották először. De sokan hoztak magukkal elhatározó élményt tévéfilmről, színházból, lemezről — a lemeztű például az opera más szépségeiről karcol nyomot a hallgatóban, mint az egyszeri és megismételhetetlen kőszínházi élő előadás, vagy mondjuk *Karajanék* egyszeri és megismételhető, már-már fárasztóan tökéletes tévéfilmje, melyet nemrégen adott a képernyő. A Turandot elsöprő szenvedélyességét, drámai torkolatát, az érzelmek ilyen mélyjáratú sodrását, elvakultságát azonban számomra egyetlen színpad sem tudta úgy hátán hordozni, mint ez a szabadtéri. Fölfedezte, ki tudja, hányadszor, a katarzist, a lelki megrázkódtatásokon át vezető megtisztulás ősi, nagy színházi élményét — amit pedig manapság mennyire szeretnek elátkozni, vagy legalábbis összevissza értelmezgetni. A Turandot szabadtéri föltámasztása egy meseszerű, szimbolikus cselekményű zenedráma alapérzésének, a szerelemnek szemet-lelket gyönyörködtetően mély, fenséges és brutális arcát mutatta föl a maga parttalanságával, tisztaságával, roppant hatalmával.

A totális érzelem drámáját, a műnek ezt a dramaturgiai lényegét ismerte föl és vetítette ki *Szinetár Miklós*. A díszletező *Fülöp Zoltán*nal közösen tervezték a kilenc évvel korábbi előadásokat is — a színpadi látvány most mintha tisztultabb lenne. A muzsika töretlen folyamatát, fejlődését elkísérő képek zártabbak, elkülönítettebbek, a tömegjelenetek szemléletesebbek, artisztikusak. Az előadás fénypontja a második felvonásbeli kérdezz-felelek játék, ahol a rivaldáig lefutó lépcsősoron sikerült Kalaf halálos veszedelmű próbájának minden izgalmát kifejezni. Fülöp Zoltánnak a reflektorok fényében tündöklő, a sötétben elkomoruló díszlettablóján *Márk Tivadar* választékos ízléssel öltöztetett figurái ugyanolyan totális látványélményt nyújtanak a nézőnek, mint amelyet a rendezés és a zenei vezetés szándéka sugall. *Vaszy Viktor* állt 1965-ben is a karmesteri pultnál, s most is arról győzte meg hallgatóságát, hogy igazán a nagy drámai pillanatok exponálásában otthonos. Bár zenekarán (mely a szabadtéri előadásokon vegyes összetételű, más társulatok hangszeresei egészítik ki a szegedi szimfonikusokat) olykor kiütközött a tartós együttjátszás, az összeszokottság hiánya, az apróbb pontatlanságokért bőségesen kárpótoltak a nagy zenei tablók, a *Szalay Miklós* és *Maklári László* karigazgatók által gondosan fölkészített kórusok. Vaszy Viktor legnagyobb erénye az a szuggesztív képesség, melylyel egy létszámában is tekintélyes operai együttest valamely tudatos, zenei-színpadi dramaturgia *céljára* tart össze.

A címszereplő *Maria Angela Rosatti* bővérű, telt, szárnyaló szopránja uralta a teret. Hangja a mélyebb regiszterekben ugyan el-eltünedezik, a magasabb, nyitott szólamokban viszont pompázatosan zengő, kulturált. Nem lehet különösebb panaszunk olasz honfitársára, *Gaetano Bardini*re (Kalaf) sem, legfeljebb gesztusainak modorosságaira. Tenorja iskolázott, kellően sűrű, masszív — és ami a szabadtérin különös adomány: üzembiztos. A lengyel vendégművésznő, *Delfina Ambroziak* (Liu) hajlékony, üde szopránjával, finom, eszköztelen játékával kellemes meglepetés volt — a most is kitűnő *Gregor József*ben (Timur) a hang színével, karakterével szerencsésen egyező közvetlen partnerre talált. A várakozásnak megfelelően színesen, elevenen, hivalkodástól mentesen formálta meg a három minisztert *Radnai György* (Ping), *Palcsó Sándor* (Pong) és *Külkei László* (Pang), akiknek — láthatóan rendezői ötletre — sikerült a hivatali maszkok mögül fölvillantani a hóhérmunkától undorodó, békére, nyugalomra vágyakozó embert. *Réti Csaba* Altoum császárja láthatatlanságába burkolózva is jelen van az előadáson, *Börcsök István* Mandarinja kis szerepében is kereknek, egészségesnek hatott.

NIKOLÉNYI ISTVÁN